

יוני 2026

השימוע

מחזה מאת מוטי לרנר

כל הדמויות וכל האירועים במחזה הם פרי דמיונו של המחזאי. אין שום קשר בין הכתוב במחזה לבין דמויות או אירועים מן המציאות.

רח' יוניצ'מן 21/403 תל אביב 6936027
טל. 054-4583356
motti_lerner@hotmail.com

הדמויות

1. ד"ר איילת ליברמן (40) – מרצה לספרות באוניברסיטה ציבורית בארץ
2. ליאור ליברמן (44) – בעלה, תעשיין היי-טק
3. ד"ר רעיה אלמוג (70) – אימה, מרצה לפסיכולוגיה חברתית בגמלאות
4. פרופ' קרן תבור (45) – ראשת החוג לספרות באוניברסיטה
5. פרופ' מאיר דוידי (60) – רקטור האוניברסיטה
6. נויה נחמני (24) – סטודנטית לספרות באוניברסיטה
7. איתמר קציר (25) – סטודנט לספרות באוניברסיטה

העלילה

לעלילה שני מישורי זמן. עלילת ההווה מתרחשת בדצמבר 2025 בדירתה של איילת בניו יורק, במהלך לילה אחד שבו הגיעה רעיה לשכנע את איילת לחזור לחיות בארץ. העלילה הראשית מתרחשת במחצית השנייה של יוני 2025 בתל אביב, במשרדים שונים באוניברסיטה ציבורית, בדירתם של איילת וליאור, בדירתה של קרן, ובדירתם של נויה ואיתמר.

הערה:

הציטוטים מתוך הספר "השוקעים והניצולים" מאת פרימו לוי, הוצאת עם עובד, 1991 – נערכו לצורכי הדיאלוגים, אך הם שומרים על רוח הטקסט המקורי של מחברם.

1. דצמבר 2025. דירתה של איילת בניו יורק. ערב. רעיה נכנסת. לבושה מעיל. גוררת בידה האחת מזוודה. בידה השנייה מקל הליכה. איילת מקבלת את פניה.

אימא'לה... (מתחבקות)	איילת:
איך יפית, איילת.	רעיה:
הסתפרתי קצת.	איילת:
איזה שלג בחוץ. הרחובות לבנים לגמרי.	רעיה:
כבר שלושה ימים ככה. מה שלומך?	איילת:
אני לא אחזיק מעמד שבוע בקור כזה.	רעיה:
שבי. (מציעה לה כיסא) בניו יורק חיים תשעה מיליון בני אדם, אימא.	איילת:
רובם שורדים את החורף. את רוצה לאכול משהו? יש מרק.	
אכלתי בטיסה.	רעיה:
רוצה קוניאק?	איילת:
תודה.	רעיה:
(מגישה לה קוניאק) איך הרגליים?	איילת:
הולכות.	רעיה:
אני לא מבינה למה התעקשת לטוס הנה באמצע סופת שלג.	איילת:
התגעגעתי. רציתי לראות מה שלומך. רציתי לדבר איתך. (שתיקה) עורך	רעיה:
הדין שלך מנסה יום-יום להתקשר אלייך.	
דיברתי איתו מספיק. אין לי מה להוסיף.	איילת:
הוא רוצה שתביני למה השופטת לא נותנת לך את הילדים.	רעיה:
אני משלמת לו כדי לשכנע אותה.	איילת:
היא חושבת שהם צריכים גם את אבא שלהם.	רעיה:
ליאור מגיע לבניו יורק לפחות פעם בחודש.	איילת:
הוא רוצה לראות אותם יום-יום. המצב שלהם לא טוב. את יודעת את זה.	רעיה:
נרי התחיל פתאום לגמגם. דריה בוכה לילות שלמים.	
אז שליאור יואיל בטובו לעבור לגור כאן. כתבתי לו שהתפנתה פה דירה	איילת:
כמה קומות מעליי. אני אשמח שגם את תעברי הנה.	
השופטת קראה את חוות הדעת על המצב הנפשי שלך, והיא...	רעיה:
(קוטעת אותה) המצב הנפשי שלי מצוין. הפסקתי את הטיפול. אני לא	איילת:
לוקחת יותר תרופות. אני יוצאת עם חברים. הולכת לתיאטרון. מחפשת	
עבודה. אני כותבת ספר על מה שקרה.	
את כותבת ספר?! האוניברסיטה לעולם לא תסלח לך.	רעיה:
אני כותבת אותו בעיקר בשביל עצמי.	איילת:

2. יוני 2025. שיעור באוניברסיטה. איילת קוראת פסקה מתוך הספר "השוקעים והניצולים" מאת פרימו לוי.

איילת: אחרי כניעת גרמניה פושעי המלחמה הנאצים טענו: חונכנו לציות מוחלט, הטיפו לנו סיסמאות, הרעילו את מוחנו בבתי הספר, בטקסים, בנאומים בכיכרות, ברדיו ובעיתונים. יצרו בתוכנו בוז ושנאה לעמים אחרים. לימדו אותנו שהצדק היחיד הוא זה שמביא תועלת לעמנו. קבעו שהאחר הוא תת-אדם. שטיפת המוח הזאת לא אפשרה לנו לקבל החלטות עצמאיות. מנהיגינו החליטו בשבילנו מה מותר ומה אסור, וכך איבדנו את היכולת להחליט מה מותר ומה אסור בעצמנו.

ברקע נשמעים קולות מוקלטים של תלמידים המגיבים לציטוט.

תלמידה: אני מנסה להבין, איילת. עד עכשיו התרחקנו מספרות שנוגעת במציאות סביבנו.

תלמיד: את מנסה לרמוז שמהו כזה קורה גם לנו?

תלמידה: הספר הזה לא בסילבוס. היינו צריכים ללמוד עכשיו את "הר הקסמים" של תומס מאן.

תלמיד: גם אני שאלתי את עצמי שאלות דומות במלחמה הזאת.

תלמידה: אבל זה לא דיון תיאורטי. יש לי אח במילואים. בן דוד שלי נהרג.

תלמיד: אני לא בטוח שאנחנו יכולים לדבר על מציאות שאנחנו עדיין בתוכה.

תלמידה: את יכולה אולי להסביר לנו לאיזה דיון את מצפה. ספרותי, או פוליטי?

איילת: בהחלט. בפרק הזה פרימו לוי בוחן כיצד הפושעים הנאצים הסבירו את המעשים שלהם אחרי המלחמה. הוא בודק אם הם היו מסוגלים לתת לעצמם דין וחשבון על הפשעים שלהם...

תלמידה: לא ענית לי, איילת. זה דיון ספרותי, או פוליטי?

איילת: זה דיון בטבע האנושי בכלים ספרותיים.

תלמיד: יש לי הרגשה שאת מלמדת את הספר הזה כדי לעסוק בטבע שלנו.

3. משרדה של איילת באוניברסיטה. רעיה מחכה. איילת נכנסת.

איילת: היי אימא. מה את עושה כאן?

רעיה: ניסיתי כל הבוקר להתקשר אלייך.

איילת: את יודעת שאני מלמדת היום. מה קרה?

רעיה: זה בעניין הספר של אבא. כבר העברת להוצאה את הפרק האחרון?

איילת: אני הולכת לשם עכשיו.

רעיה: חשבתי על זה כל הלילה. אבא מת. אנחנו לא יכולות להוסיף לספר שלו פרק שהוא לא כתב.

איילת: זה הנאום האחרון שלו. הוא עבד עליו בשארית כוחו.

רעיה: הוא לא כתב אותו כפרק בספר.

איילת: אילו הוא היה חי, הוא היה מוסיף אותו בעצמו.

רעיה: האוניברסיטה לא תוציא לאור את הספר הזה ככה.

איילת: אבא היה ההיסטוריון הכי חשוב בארץ. אם הוא חשב שבמחקר שלו על מלחמות יוגוסלביה יש תובנות גם על מה שאנחנו עושים בעזה, אז זה חייב להיות בספר.

רעיה: את לא יכולה להחליט במקומו.

איילת: דיברתי איתו על זה בחודשים האחרונים.

רעיה: וזה מה שהוא חשב, או זה מה שאת חושבת?

איילת: אני לא מתווכחת איתך יותר. מחכים לי שם בהוצאה.

נכנסים נוייה ואיתמר.

רעיה: אני אחכה לך בחוץ. (יוצאת)

נוייה: אנחנו מצטערים על מה שקרה בשיעור, איילת.

איתמר: לא היינו מוכנים לזה.

איילת: אני מבינה. דווקא שמחתי על השאלות שלכם.

נוייה: אנחנו לומדים אצלך שלוש שנים. השיעורים שלך היו תמיד הכי מעניינים.

איתמר: אבל זה קורס על ספרות המאה ה-20. לא על המלחמות שלנו.

נוייה: היום הרגשנו שאת רוצה להגיד לנו משהו על עזה.

איילת: אני רוצה להגיד משהו הרבה יותר עקרוני. הספרות מעמידה מולנו מראה כדי שנוכל לראות את עצמנו...

נוייה: עד עכשיו אמרת שהמראה הזאת נועדה לבחון את העולם הפנימי שלנו.

איילת: נכון. אבל העולם הפנימי שלנו מתגלה גם במעשים שלנו. ולכן כדאי מאוד להסתכל באמצעות הספרות גם עליהם.

נוייה: לאיזה מעשים את מתכוונת? למה שאנחנו עושים בעזה? את באמת משווה אותנו לפושעי המלחמה הנאצים!

איילת: ודאי שלא. אני מנסה ללמוד מפרימו לוי איך בני אדם הסתגלו לשינויים הערכיים במציאות שבה הם חיו בגרמניה. המסקנות לגבי המציאות שלנו הן שלכם.

איתמר: הייתי שם מאה שבעים יום. שלושה סבבים. ראיתי הכול. אנחנו לא פושעי מלחמה... גם החברים שלי שנפלו שם לא היו פושעי מלחמה... את לא יכולה להאשים אותם כשהם לא יכולים להגן על עצמם. שום דבר שם לא דומה למה שפרימו לוי כתב...

איילת: אני לא מאשימה אף אחד, איתמר. לא את החיים ולא את המתים. הספרות יכולה לאפשר לנו חשבון נפש...

נוייה: אבל כשאת דורשת מאיתנו חשבון נפש באמצעות ספר שעוסק בפשעי מלחמה, את מְנִיקָה שאנחנו מבצעים פשעי מלחמה.

איילת: אני לא מְנִיקָה שום דבר. פרימו לוי מציג שאלות על מה שקרה בגרמניה...

איתמר: אנחנו לא רוצים לשאול את עצמנו שאלות כאלה עכשיו.

נוייה: אנחנו כל הזמן מתאבלים על החיילים שנהרגים שם.

איילת: גם אני מתאבלת עליהם. לכן אני לא דנה בהם, אלא בשאלות עקרוניות, שחייבות להישאל למרות האבל.

4. ביתם של איילת וליאור. ערב. ליאור נכנס, לבוש במדי רב-סרן במילואים.

ליאור: איילת?

איילת נכנסת. הם מתחבקים.

איילת: הרגע הם נרדמו.
 ליאור: איך נרי?
 איילת: הוא התחיל אנטיביוטיקה, אבל יש לו עדיין חום.
 ליאור: אני יכול להישאר איתו קצת בבוקר.
 איילת: דריה רצתה שתעזור לה במתמטיקה. יש לה מבחן מחר.
 ליאור: היא לא צריכה לדאוג. היא יודעת את החומר. אז בכל זאת לימדת פרימו לוי היום?
 איילת: אם אני אדחה את זה, אני אצא מדעתי.
 ליאור: אני לא בטוח שהסטודנטים שלך מסוגלים להתמודד עם ספר כזה עכשיו.
 איילת: אז לוותר?
 ליאור: אני כבר התייאשתי מהצעירים האלה. גם אלה שמשרתים אצלי ביחידה לא מסוגלים לשמוע שום דבר שמעורר ספק. זאת הפעם האחרונה שאני עושה מילואים.
 איילת: ואם יזמנו אותך שוב?
 ליאור: כשנגור בניו יורק הם לא יוכלו לזמן אותי.
 איילת: אתה אומר את זה כאילו כבר החלטנו.
 ליאור: אני לא יכול להמשיך ככה.
 איילת: ומה עם הילדים? דריה לא רוצה להיפרד מהחברות שלה. אתה יודע את זה.
 גם נרי לא רוצה לעזוב את בית הספר.
 ליאור: כשנגיע לשם הם יראו שזה לא כל כך נורא.
 איילת: נרי לא מצליח להסתדר עם שינויים. אתה יודע את זה. אני לא בטוחה שהוא יצליח ללמוד שפה חדשה.
 ליאור: נמצא שם בית ספר שמתאים לו.
 איילת: ומה תעשה עם התכרה?
 ליאור: אני אעביר מה שאפשר לנו יורק. כשאני עושה מאה חמישים ימי מילואים בשנה אני לא יכול לנהל שום דבר.
 איילת: בוא נחשוב על זה עוד קצת.
 ליאור: אם אנחנו רוצים לרשום את הילדים לבתי ספר טובים, אנחנו צריכים להחליט די מהר.
 איילת: נחליט אחרי שהמלחמה תיגמר.
 ליאור: ואני אמשיך ללכת למילואים?
 איילת: בסדר. נחליט עד סוף החודש.
 ליאור: אל תתלבטי כל כך. אולי שם נצליח להתחיל מחדש. אולי נעשה שם עוד ילד... **(היא לא עונה)** מה את אומרת?
 איילת: אני בת ארבעים, ליאור.
 ליאור: ילד ינחם אותנו קצת על מה שעברנו.
 איילת: הוא עוד לא נולד ואתה כבר מטיל עליו תפקיד כזה?

ליאור: זה הרבה יותר דחוף ממה שאת חושבת. הבוקר אני מגיע ליחידה ורואה שתורן הלילה העביר לחיל האוויר מטרה שדיברנו עליה אתמול. הייתה שם משפחה שלמה. אחד עשר איש. נשים וילדים. שני טילים הרגו את כולם כדי לחסל חשוד אחד.

איילת: עכשיו אתה מבין למה אני חייבת ללמד פרימו לוי?

5. משרד הרקטור באוניברסיטה. נוכחים: פרופ' מאיר דויד, איילת, רעיה.

מאיר: זה ספר מופת, רעיה. אברם הצליח לייצר דיון מוסרי מן המעלה הראשונה. אף היסטוריון לא בחן את הרוע האנושי בראייה היסטורית כמותו. ראיתי כמובן את הנאום האחרון שלו בסוף הספר. הוא מְקַנָּה לו משמעות עכשווית עצומה.

רעיה: תודה, מאיר.

איילת: אמרתי לו שנוסיף את הנאום הזה, אבל אני לא בטוחה שהוא שמע.

מאיר: "תולדות הרוע" הוא שם מצוין. (לרעיה) את יודעת שהוא רצה לתת לך קרדיט של כותבת שותפה?

רעיה: הספר הזה כולו שלו. אני רק חזרתי וטענתי שרוב הזוועות בעולם לא נעשות בידי פסיכופתים, אלא בידי אנשים רגילים. רוב הפסיכולוגים החברתיים חושבים כך היום.

מאיר: בשבוע הבא אני אעביר לכן את המבוא. התרגשתי מאוד כשהוא ביקש ממני לכתוב אותו. אני חייב לו את כל הקריירה שלי. אנחנו נעשה מאמץ מיוחד להשיק את הספר בתחילת השנה הבאה, לפני שאני פורש.

איילת: אתה פורש? מתי?

מאיר: בעוד שנה. הוא לא סיפר לך? דיברנו על זה די הרבה. הוא חשב שאני צריך לשבת בכנסת, ולהשפיע קצת על החיים הפוליטיים.

רעיה: זאת החלטה אמיצה מאוד. בהצלחה.

מאיר: תודה.

הפגישה הסתיימה. מאיר לוחץ את ידיהן של רעיה ואיילת.

מאיר: אגב, איילת, שני סטודנטים מהקורס שלך "ספרות המאה ה-20" התלוננו אצלי אתמול ששינית את הסילבוס.

איילת: התלוננו? על מה בדיוק? אתה זוכר מי הם?

מאיר: נויה ו...1.

איילת: איתמר. נפגשתי איתם. הסברתי להם. חשבתי שהם הבינו.

מאיר: זה לא מקובל לשנות סילבוס באמצע הקורס.

איילת: כולנו עושים את זה מדי פעם.

מאיר: את בטוחה שזה נכון ללמד פרימו לוי עכשיו?

איילת: למה לא?

מאיר: הם טוענים שאת משתמשת בו כדי להטיף נגד מה שקורה עכשיו אצלנו במלחמה.

- הדבר היחידי שאמרתי הוא שאפשר ללמוד מספרות שעוסקת באירוע איילת:
היסטורי על המציאות שאנחנו חיים בה.
מאיר:
אין על כך מחלוקת, אבל אנחנו נמצאים בתקופה מורכבת, והקשר בין ספרות ומציאות יכול לפעמים להתפרש כפרובוקציה.
איילת:
אני מנסה לקיים דיון במה שקרה במציאות של גרמניה.
מאיר:
אז למה הם מרגישים שאת מטיפה נגד המלחמה כאן?
איילת:
כנראה שלא הסברתי את עצמי מספיק טוב. אני אדבר איתם שוב.
מאיר:
בשנה האחרונה היו לנו כמה סטודנטים שהתלוננו על מרצים. לצערי, אחדים מן התורמים שלנו דרשו שנתיישר עם הקונצנזוס.
איילת:
ממתי התורמים קובעים מה אנחנו מלמדים?
מאיר:
המלחמה הזאת הקצינה את העמדות שלהם.
רעיה:
של כולנו. גם את שלך.
איילת:
פרימו לוי הוא סופר יהודי, ניצול שואה. הוא נמצא בלב הקונצנזוס.
רעיה:
אני מבינה למה את מתעקשת, איילת, אבל בימים כאלה כל דיון בשאלה מוסרית נשמע כמו האשמה קולקטיבית.
איילת:
כי המלחמה הזאת מעלה שאלות מוסריות שאי אפשר להתעלם מהן.
מאיר:
אם תלמדי את הספר הזה אחריה, הוא לא יעורר התנגדות כזאת.
רעיה:
ואז אולי הסטודנטים שלך יהיו מסוגלים להקשיב.
איילת:
נדמה לי שיש לנו חופש אקדמי, אימא.
מאיר:
ודאי שיש לנו, אבל הוא לא בלתי מוגבל. האוצר כבר מאיים לקצץ בתקציב שלנו.
רעיה:
אני מציעה לך לחשוב מה אבא היה עושה במקומך.
איילת:
אני יודעת בדיוק מה הוא היה עושה.
מאיר:
אברם היה אדם זהיר. בנאום האחרון שלו הוא דיבר מחוץ לאוניברסיטה, כדי לא לתת לממשלה תירוץ לפגוע בנו. את בחורה חכמה, איילת. אני מציע לך לנהוג בתבונה.

6. פרוזדור באוניברסיטה. מיד אחר כך.

- רעיה:
אני מקווה שהבנת את הרמז שלו.
איילת:
ודאי שהבנתי.
רעיה:
אנחנו צריכים אותו כדי להוציא לאור את הספר.
איילת:
האוניברסיטה צריכה את הספר הזה בשביל המוניטין שלה.
רעיה:
אני לא מתכוונת לסכן את הספר שלו בגלל איזה סכסוך עם מאיר.
איילת:
אני מכירה היטב את שני הסטודנטים האלה. בשיעור הבא הם יבינו למה צריך ללמוד פרימו לוי.
רעיה:
אבל את מכירה גם את מאיר. הוא עלול להתערב בדיון על הקביעות שלך.
איילת:
הוא לא יעז.
רעיה:
אבא לא יכול יותר להגן עלייך.
איילת:
אני מועמדת לקביעות בזכות המחקרים שלי, ולא בזכות אבא.
רעיה:
אני בכל זאת מציעה שתזהרי.
איילת:
ממה את כל כך מפחדת? כשאבא היה חי, היית הרבה יותר אמיצה.

רעיה: אבל הוא מת.
 איילת: הוא מת כשהוא ניסה להסביר מה קורה כאן.
 רעיה: הוא מת כי נתתי לו ללכת לנאום. היה ברור לי שהוא יתמוטט.
 איילת: את לא אשמה בזה, אימא. הוא ידע כמה הוא חולה. הוא רצה לומר שם משהו חשוב מאוד לכולנו.
 רעיה: זה לא מנחם אותי, איילת.

7. דירת סטודנטים. נויה ואיתמר צופים בריאיון של נויה בתוכנית חדשות בטלוויזיה.

נויה: אני לומדת אצלה כבר כמעט שלוש שנים. היא תמיד הייתה מרצה נהדרת. חכמה. רגישה. מתחשבת. השיעורים שלה על וירג'יניה וולף שינו את חיי. היא אף פעם לא כפתה את הדעות שלה. עכשיו פתאום היא משתמשת בספרות כדי להפוך אותי ואת החברים שלי לנאשמים. דווקא בגלל שאני מעריכה אותה, אני כל כך נפגעת ממנה. ברור שמותר לבקר את מה שאנחנו עושים בעזה, אבל להשוות אותנו לפושעי מלחמה נאצים? האוניברסיטה חייבת להגן עלינו...

נויה מכבה את הטלוויזיה.

נויה: אני מקווה שהייתי ברורה.
 איתמר: היית ברורה מאוד.
 נויה: אולי גם אתה מתראיין מחר?
 איתמר: אף אחד לא הזמין אותי.
 נויה: התקשרו אליי מכמה ערוצים. אני אבקש מהם לדבר איתך.
 איתמר: אני לא בטוח שאני מסוגל.
 נויה: אני אעזור לך להתכונן. לפני הריאיון תיקח כדור.
 איתמר: מחר אני אצל הפסיכולוג. אני אשאל אותו.
 נויה: אתה מחזיק בפנים הרבה דברים שאתה חייב להגיד.
 איתמר: לך יותר קל להגיד אותם.
 נויה: כשאתה אומר אותם, אי אפשר להתעלם מהם.
 איתמר: ואם אני אישבר ואתחיל פתאום לבכות?
 נויה: אתה לא צריך להסתיר שום דבר. זה חשוב שכולם ירגישו כמה כואב לך.
 איתמר: אני לא רוצה שירחמו עליי. אני רוצה שיבינו מה עברתי.
 נויה: אז תגיד את זה.
 איתמר: בטלוויזיה?
 נויה: למה לא? אתה לא מדבר רק בשם עצמך. יש עוד הרבה סטודנטים שנפגעו ממנה. מישו צריך לעצור אותה. אם היא תמשיך ככה, אנחנו עוד נתחיל לחשוב שהיא צודקת.
 איתמר: את בטוחה שהיא לא צודקת?
 נויה: אל תתחיל אפילו לחשוב ככה.

8. משרדה של פרופ' קרן תבור, ראשת החוג לספרות. איילת וקרן ראו את הריאיון של נויה.

- איילת: היא תלמידה טובה. בשנה ב' היא עשתה עבודה מצוינת על נוכחות הטראומה המינית של וירג'יניה וולף ביצירה שלה. היא כתבה שם בפנות גדולה מאוד גם על עצמה.
- קרן: היא הייתה פרמדיקית בעזה.
- איילת: היא סיפרה לי. המג"ד שלה המליץ עליה לצל"ש. כנראה שלא הבנתי מספיק מה היא עברה שם.
- קרן: אל תדאגי. אני אתן לך את כל הגיבוי. הסילבוס הוא לא חוזה חתום עם הסטודנטים. אני משנה את הסילבוס כמעט כל שנה.
- איילת: ואם הרקטור יזמן אותי לשימוע?
- קרן: אני ראשת החוג שלך. אני אגן עלייך.
- איילת: גם אם אני אמשיך ללמד פרימו לוי?
- קרן: דווקא אם תמשיכי.
- איילת: הוא עלול יום אחד לסגור איתך חשבון.
- קרן: שינסה. (אוחזת בידיה) יש לך דקה? התקשרתי אלייך אתמול בערב.
- איילת: לא יכולתי לענות. ליאור היה בבית.
- קרן: אבישי ואני היינו אתמול ברבנות. זה היה יום קשה לשנינו. אבל זה נגמר.
- איילת: אני יודעת כמה חזקת לזה.
- קרן: זה מצב חדש גם בשבילנו. חשבתי שאולי ננסה שוב ל...
- איילת: אני עדיין לא שם, קרן. דיברנו על זה. אני לא מסוגלת להכאיב לילדים. גם לא לליאור.
- קרן: אם תכיני אותם, אולי יכאב להם פחות.
- איילת: ליאור עדיין נלחם עלי. הוא רוצה שנעשה עוד ילד.
- קרן: ככה הוא רוצה להבטיח שתישארי איתו.
- איילת: הוא לא אמר את זה ככה.
- קרן: הבנים שלי היו דווקא גלויים מאוד. הם חזרו עם אבישי לקיבוץ.
- איילת: הם יגורו אצלנו?!
- קרן: הם לא הסכימו לעזוב אותנו. כשהוא בהתקף חרדה הם יודעים להקל עליו.
- איילת: הם צעירים מדי בשביל זה.
- קרן: אני לא הייתי הרבה יותר מבוגרת מהם כשהוא נפצע. עד אז הוא היה בן אדם אחר לגמרי. (שתיקה) ליאור יישאר אבא של הילדים שלכם גם אם תעברי לגור איתי. אם תעמידי פנים, הילדים ייפגעו.
- איילת: אנחנו משתדלים להיות הורים טובים. הוא הבין שהייתי צריכה לנסות את הקשר איתך. הוא יודע שהניסיון הזה הסתיים.
- קרן: זה היה רק ניסיון?
- איילת: אם אני אעזוב אותו, נרי יתפרק. גם לדריה יהיה קשה.
- קרן: אז תמשיכי לבוא אלי רק כשאת נשברת?
- איילת: אני רוצה לחיות איתך, קרן. רוצה מאוד...
- קרן: אבל?
- איילת: אני לא יכולה לדרוש מהילדים לשלם מחיר כזה בשבילי.

קרן: כשאמרת לי שטוב לכם יחד בבית, ניסיתי לא להפריע. אבל עכשיו אני כבר לא בטוחה שטוב לכם.
 איילת: אני עדיין מתאבלת על אבא שלי. הוא התמוטט לי שם בידיים. אני לא מצליחה להתאושש מזה.

9. ביתם של איילת וליאור. ליאור חוזר מעוד יום מילואים. איילת מראה לו בטלפון שלה את הקמפיין שעלה נגדה ברשתות החברתיות.

ליאור: אלף חמש מאות הודעות נאצה זה קמפיין מאורגן, איילת. זה לא רק שני סטודנטים.
 איילת: אתה חושב ככה?
 ליאור: זה בכל הרשתות. זאת עבודה של צוות שלם.
 איילת: אולי מישו משתמש בהם. אני בכל זאת אנסה לדבר איתם.
 ליאור: מאוחר מדי. זה כבר לא בידיים שלהם.
 איילת: אז מה לעשות?
 ליאור: לוותר.
 איילת: ויתרתי מאז שהמלחמה התחילה. לימדתי המינגווי, תומס מאן, וירג'יניה וולף. חשבתי ככה לברוח ממה שקורה בעזה. אבל בכל פעם שאני רואה כתבה ב-BBC, אני מרגישה שאני לא יכולה יותר לשתוק.
 ליאור: נשאר לך עוד שני שיעורים. לא כדאי לך לסכן את הקביעות בגללם.
 איילת: הפקולטה כבר המליצה על הקביעות שלי.
 ליאור: אבל האוניברסיטה עדיין לא אישרה אותה. אם הרקטור יטרפד אותה, יהיה לך קשה מאוד להתקבל לאוניברסיטה אחרת.
 איילת: אני לא מוכנה להיכנע לאיומים שלו.
 ליאור: זה לא רק הוא, איילת. זה גם הקמפיין של הסטודנטים. הוא עלול לפגוע גם בילדים. ותרי על פרימו לוי בשני השיעורים האלה. אם תעזבי את האוניברסיטה ביוזמתך, תוכלי לעבוד בניו יורק באוניברסיטה לא פחות טובה. מגיע לילדים לחיות במדינה שלא נלחמת כל הזמן.
 איילת: בוא נדבר על זה אחרי שהמלחמה תיגמר.
 ליאור: היא לא תיגמר כל כך מהר. (שתיקה) ביקשתי מהמזכירה שלי לחפש בתי ספר בשבילים.
 איילת: החלטת בעצמך?! בלי לשאול אותי?! כבר אמרתי לך. אני בכלל לא בטוחה שאני מסוגלת לעזוב.
 ליאור: למה?
 איילת: כי יש לי פה סטודנטים. כי אני חייבת להם.
 ליאור: מה את חייבת להם?
 איילת: לדבר איתם על מה שקורה כאן.
 ליאור: הם לא מקשיבים לך.
 איילת: כמה מהם מקשיבים. לפחות לחלק ממה שאני אומרת.
 ליאור: וקרן ודאי הבטיחה להגן עלייך.
 איילת: אתה שוב חוזר לזה? זה נגמר. אני נשבעת לך. אני נפגשת איתה רק בענייני החוג.

ליאור: קשה לי להאמין לך שאת נשארת כאן רק בגלל כמה סטודנטים.
 איילת: בבקשה, ליאור...
 ליאור: זה בעיניים שלך כל לילה, כשאנחנו הולכים לישון.
 איילת: לא נכון.
 ליאור: כשאף מסתכלת עליי אף מרגישה אשמה שאת לא רוצה אותי.
 איילת: אני לא אשמה בשום דבר.
 ליאור: קל יותר להאשים אותי במה שקורה במלחמה מאשר להגיד שאת לא רוצה אותי. אל תנסי אפילו להכחיש את זה.
 איילת: אני לא מאשימה אותך במה שקורה שם, אבל אתה חלק מן המערכת הזאת שמאפשרת...
 ליאור: אם את לא רוצה שאני אהיה חלק ממנה, אז עזבי את הסטודנטים האלה ששופכים את דמך, ואת האוניברסיטה שנכנעת להם, ובואי נתחיל חיים חדשים בניו יורק. למה את כל כך מהססת?

10. דצמבר 2025. דירתה של איילת בניו יורק. ערב.

רעיה: את מוכרחה לתת לו עוד הזדמנות. גם אבא חשב שההרג ההמוני בעזה הוא פשע נורא. אבל הוא לא הפסיק לדבר עם ליאור. הוא ניסה בכל דרך לשכנע אותו שצריך לצמצם את ההרג הזה.
 איילת: גם אני ניסיתי.
 רעיה: והוא הקשיב לך. לכן הוא רצה לעזוב את הארץ.
 איילת: אבל הוא לא הפסיק לרגע לעשות את מה שהוא עשה שם.
 רעיה: גם האנשים הכי הגונים במדינה כבר השלימו עם זה.
 איילת: הם השלימו כדי להצדיק את השתיקה שלהם. גם את שתקת. למרות שידעת מה הוא עושה.
 רעיה: לא שתקתי. דיברתי איתו על זה שוב ושוב. הוא ניסה ככל יכולתו. והמשיך להשתתף בהרג הזה.
 רעיה: ליאור הוא אדם הגון. אין הרבה כמוהו. את דורשת ממנו מוסריות בלתי אפשרית בעולם שבו אנחנו חיים. בגלל הדרישה הזאת ויתרת עליו. ועכשיו הילדים משלמים את המחיר. אני לא מבינה. לא אכפת לך שנרי התחיל לגמגם? שלדריה יש התקפי בכי כל לילה?
 איילת: איך את מעזה להגיד לי דבר כזה?
 רעיה: כי את נשארת כאן, למרות שכבר הבנת שבית המשפט לא ייתן לך אותם.
 איילת: הוא ייתן לי אותם ברגע שליאור יוותר.
 רעיה: הוא לא יוותר.
 איילת: מולי הוא תמיד מוותר.
 רעיה: הוא מציע לך הצעה הוגנת. הוא לא מתעקש שתגורו יחד. הוא רוצה שתהיו שכנים ותגדלו יחד את הילדים. ארזי מזוודה ונטוס לארץ. בעוד עשרים וארבע שעות תוכלי לחבק אותם...

11. יוני 2025. שיעור באוניברסיטה. איילת קוראת פסקה נוספת מן הספר "השוקעים והניצולים" מאת פרימו לוי.

איילת: "את כל ההיסטוריה הקצרה של "הרייך בן אלף השנים" אפשר לקרוא כמלחמה במידע, כסילוף המידע, וכהכחשת המציאות. השלטון הנאצי אסר על נתיניו כל גישה לאמת, בעודו מזהם את המוסר שלהם ואת זיכרונם. הוא בנה תסריט שזור באמונות תפלות שברא עבורם והאמין בהן וכפה אותן". פרימו לוי שואל אם אפשר לפטור אזרח גרמני מן האחריות לגלות את האמת על הפשעים שנעשו בשמו, בייחוד כשהייתה לו נגישות לפחות לחלק מן האמת הזאת. כמעט לכל אחד היה קרוב משפחה, שכן או מכר ישירות בצבא, במשטרה או ב-ס.ס. במזרח אירופה..."

קולות מוקלטים של התלמידים נשמעים שוב. הפעם הם זועמים יותר.

תלמיד: למה את מסתרת מאחורי פרימו לוי? את מדברת עלינו.
תלמידה: את בעצם שואלת מה האחריות שלנו לדעת, כשהממשלה שלנו לא רוצה שנדע.
תלמיד: בעצם את אומרת שגם אנחנו לא רוצים לדעת.
תלמידה: שנוח לנו לא לדעת.
תלמיד: את חושבת שכל מי שרוצה לדעת, יכול באמת לדעת?
תלמידה: אני לא יודעת מספיק, למרות שאני מנסה.
תלמיד: איך אפשר בכלל לדעת מה אמת ומה תעמולה? גם את לא יודעת.
תלמידה: הדיון הזה גורם לי להרגיש אשמה במשהו שאני לא אחראית עליו.
תלמיד: גם המוסר שלנו מזוהם, כמו בגרמניה הנאצית?
תלמידה: את לא דורשת מאיתנו לחשוב על זה. את דורשת מאיתנו להודות בזה.

12. איילת, מאיר, קרן, נויא ואיתמר במשרד הרקטור.

נוי: היא אמרה במפורש שהממשלה הנאצית השתמשה בשליטה שלה במידע, כדי להסתיר את הפשעים שלה מפני אזרחי הרייך. כששאלתי אם היא משווה בין הממשלה שלנו לבין הממשלה ההיא, קיבלתי תשובה מתחמקת.
איילת: לא התחמקתי. הצגתי את הטענות של פרימו לוי כלפי המשטר הנאצי. לא אמרתי מילה אחת על הממשלה שלנו. אף השווית ביניהן.
נוי: כי זה מה שרצית שאעשה.
איילת: אני רציתי לעורר שאלות על חיים במציאות של מלחמה מתמשכת. על אחריותם של בני אדם למעשים שלהם במלחמה כזאת.
קרן: (לנוי) כל ספרות טובה שואלת על אחריותם של בני האדם למעשים שלהם, וגם לאלה שמתבצעים בשמם.
נוי: אני לא מוכנה לשבת בשיעור שלה ולהרגיש נאשמת.
מאיר: (לנוי) המטרה של השיחה הזאת היא לקבוע את הגבולות של השיח, כדי שאף אחד לא ירגיש נאשם.

- איילת: אני מלמדת את פרימו לוי כדי לתת לכם כלים לחשוב. אני לא קובעת את המסקנות שלכם.
- איתמר: הייתי שמח לשמוע מה היא רוצה מאיתנו פתאום. לקחתי את הקורס שלה כדי להבין את עצמי. כדי להתאושש. כדי להחלים מן המלחמה הזאת. במקום זה אני צריך להתנצל. להצטדק. להכות על חטא. אנחנו מבקשים לחזור ללמוד את תומס מאן.
- מאיר: אני חייב להודות שאני מתקשה להבין את הטענות שלכם. הלילה קראתי שוב את הספר של פרימו לוי. הוא נכתב לפני ארבעים שנה. הוא עוסק אך ורק במה שקרה בגרמניה הנאצית.
- קרן: שמעתי את ההקלטה שהעברתם לי. איילת לא האשימה אף חייל בשום דבר. היא הציעה לכם לשאול בעזרת הספר הזה איך בני אדם מתדרדרים למעשים קיצוניים.
- איילת: **(לנויה ואיתמר)** אני מכירה אתכם די טוב. אני בטוחה שאתם מסוגלים להתמודד עם השאלה הזאת.
- נויה: **(למאיר)** אני רואה שגם אתה מיתמם. אילו היא באמת רצתה לעסוק בגרמניה הנאצית, הספר הזה היה בסילבוס.
- איתמר: **(בזעם)** ההשוואה של מה שאנחנו עושים בעזה לפשעי הנאצים היא נוראה. אפילו אם מה שקורה שם מזעזע אותך.
- נויה: אבל לא עשיתי שום השוואה כזאת. פרימו לוי מנסה לבדוק איך מיליוני גרמנים השתתפו בפשעי מלחמה. אני מציעה שנלמד ממנו משהו...
- איתמר: **(זעמו מתגבר)** אני הייתי בעזה מאה שבעים יום. ראיתי מלחמה. לא פשעי מלחמה. ראיתי את החברים שלי נהרגים. נפצעים. ראיתי אותם מחרבנים במכנסיים תחת אש. תחת טילים. על מטענים. איך הם יילחמו שם אם תאשימי אותם בפשעי מלחמה? איך הם יחזיקו מעמד כשהם יחזרו הנה וישמעו האשמות כאלה?
- מאיר: הבנתי אותך, איתמר. תודה. אני מבקש שתירגע...
- איתמר: נלחמנו שם. נפצענו. נהרגנו. די. מספיק. מי שחזר חי, רוצה לחזור לחיים נורמליים. בלי פחד. בלי אשמה.
- מאיר: **(בתקיפות)** אני בכל זאת מבקש שתירגע.
- איתמר: זה מה שאני צריך לשמוע כאן ממנה? שאני פושע? **(חושף צלקת על חזהו)** חטפתי כדור בחזה. הריאה שלי נקרעה. שכבתי חודשיים בבית חולים. בקושי נשמתי... **(נויה מניחה יד על כתפו)**
- קרן: אף אחד לא מאשים אותך בשום דבר, איתמר. בוא נצא החוצה. נשב במשרד שלי. נשתה קפה. נדבר בנחת...

קרן ונויה מלוות את איתמר החוצה.

- מאיר: הבחור הזה במצב קשה. אני יכול להבין מה השיעור שלך עשה לו.
- איילת: ביקרתי אותו בבית החולים. לא ידעתי שהוא עדיין סובל כל כך.
- מאיר: יש אצלנו יותר מדי מקרים כאלה. אנחנו לא יכולים להתעלם מהם.
- איילת: אולי הוא כבר נרגע קצת. כדאי שאני אלך לדבר איתו. אני אציע לו לוותר על השיעור הבא. **(פונה לצאת)**
- מאיר: את בטוחה שהוא היחידי בכיתה שלך שנפגע ככה?

איילת: אני אנסה לברר.
מאיר: אין לנו עכשיו זמן לבירורים. עם כל הכבוד לחופש האקדמי שלנו, אנחנו חייבים להיות זהירים. אסור לנו לתת לסטודנטים הרגשה שהם עומדים למשפט. ודאי לא כשהמלחמה נמשכת. גם אם לא התכוונת ליצור השוואה בין מה שקורה כאן למה שקרה בגרמניה, ההשוואה הזאת נוצרה. אני בטוח שגם אבא שלך היה מתנגד להשוואה הזאת. אני מבקש שתחזרי ללמד את תומס מאן. אני אשלח לך את ההחלטה בכתב.

13. משרדה של קרן. איילת וקרן כבר קראו את מכתב ההחלטה של הרקטור.

איילת: אני מכירה אותו היטב. הוא אדם קטנוני, קפדן מאוד ופחדן מאוד. אם אני אלמד פרימו לוי בשבוע הבא, הוא יפנה לוועדת המשמעת.
קרן: ועדת המשמעת לא יכולה להתערב בתוכן של השיעור שלך.
איילת: אבל היא תקבע שהפרתי הוראה, והוא ישתמש בזה כדי להטיל וטו על הקביעות שלי.
קרן: וועד המרצים יתמוך בך. דיברתי איתם.
איילת: אז ללמד פרימו לוי גם בשבוע הבא?
קרן: כן, בהחלט. נודיע עכשיו לסטודנטים שהשיעור האחרון שלך הוא שיעור רשות. מי שלא רוצה להתמודד עם פרימו לוי, יוכל להיעדר ממנו, ומאיר לא יוכל לטעון שכפית עליהם משהו.
איילת: את בטוחה?
קרן: המאבק שלך הוא עקרוני. הוא חשוב בשביל כולנו. מרצים צריכים לדעת שמותר להם לשאול שאלות קשות גם אם הן מעוררות מחלוקת.
איילת: רוב המרצים אצלנו מתנגדים לזה. הם מעדיפים לחשוב שמה שקרה בגרמניה היה חד-פעמי, כדי שלא יצטרכו לבדוק אם דברים כאלה קורים גם כאן.
קרן: אחרי המלחמה הם יבינו שנלחמת גם בשבילם.
איילת: בינתיים רובם דווקא תומכים בסטודנטים. הם משתפים ברשתות את הודעות הנאצה שלהם. חותמים על עצומות. אני האויבת של האוניברסיטה. של החוג. של הסטודנטים. אפילו אימא שלי נגדי. ליאור חושב שהמלחמה שלי אבודה מראש. אולי הם צודקים. אולי אני בכל זאת צריכה לשתוק.
קרן: שתיקה תתפרש עכשיו כהודאה שטעית. זה בדיוק מה שכולם רוצים.
איילת: אני לא מסוגלת להילחם לבד.
קרן: את לא לבד. אני איתך. גם מול הסטודנטים. גם מול האוניברסיטה. אם אני לא אגן עלייך, אני אהיה הבאה בתור.

קרן אווזת בידיה של איילת. כעבור רגע איילת מושכת את ידיה מידי קרן.

קרן: מה קרה?
איילת: אני כבר לא בטוחה שאני מבינה מה אני עושה. מאז שהתחיל הקמפיין הזה נעשיתי כל כך חשדנית. אני לא יודעת מי איתי ומי נגדי. לא מאמינה לאף אחד. אני בעיקר לא מאמינה בעצמי. איך לעזאזל הסתבכתי ככה? אני לא

חייבת שום דבר לאבא שלי. בזמן האחרון היו לי איתו ויכוחים די קשים. בשנה הראשונה של המלחמה הוא שתק. לא נאם. לא התראיין. אפילו לא כתב מכתב לעיתון. ודווקא אז קרו הדברים הכי נוראים. רק בחודשים האחרונים הוא פתח את הפה. ואז כבר היה מאוחר...

קרן: הוא כתב את הספר שלו.

איילת: אדם במעמד שלו היה חייב לעשות הרבה יותר. אני מרצה זוטרה. אני לא מסוגלת להילחם מול האוניברסיטה. אני גם לא רוצה להעמיד אותך במבחן. מה תעשי אם מאיר יאיים לפגוע בחוג בגללי?

קרן: אם הוא ינסה לפגוע בחוג, אני אלך לנשיא. לוועד המנהל. אני לא אלמד באוניברסיטה שפוגעת ככה בחופש של המרצים.

איילת: אל תתחייבי, קרן.

קרן: אני לא מתחייבת לך. אני מתחייבת לעצמי. אני אעשה בשבילך כל מה שאני יכולה.

איילת: אני רוצה להאמין לך. רוצה מאוד. (מתחבקות)

14. משרד הרקטור. מאיר ורעיה.

מאיר: אני לא מבין מה קרה לה. היא תמיד הייתה ילדה כל כך רצינית. נבונה. סקרנית. אני שכנעתי אותה ללמוד ספרות. הבאתי לה את המינגווי, את סטיינבק, את סול בלו. תסבירי לה שהיא לא יכולה לסבך אותי עכשיו בשערורייה כזאת.

רעיה: בינתיים זאת סערה בכוס תה. כשחברה שלמה נמצאת בחרדה, גם קבוצה קטנה וצעקנית נשמעת פתאום גדולה. יכול להיות שרוב הסטודנטים דווקא מעוניינים בדיון שהיא מציעה להם.

מאיר: הסטודנטים לא מעוניינים אותי עכשיו. העברתי לה הוראה ברורה, והיא הפרה אותה. היא תשלם על זה ביוקר. גם ראשת החוג שלה שמסיתה אותה. היא לא תקבל ממני שום תקציב פיתוח בשנה הבאה.

רעיה: אתה רקטור, מאיר. אתה לא יכול לאיים ככה על חוג שלם בגלל שני סטודנטים.

מאיר: אני מתכוון לכל מילה שאני אומר.

רעיה: אני מקווה שלא תתערב בדיון על הקביעות שלה.

מאיר: היא צריכה לדעת שהיא לא יכולה לעשות דין לעצמה. קביעות היא לא פרס למרצה. היא ביטוי לאמון שהאוניברסיטה נותנת בו. ואיילת הפרה את האמון הזה.

רעיה: אתה מכיר אותה. אם היא לא תקבל קביעות, היא תפנה לבג"ץ.

מאיר: אם היא תזכה בבג"ץ, היא תשלם מחיר הרבה יותר כבד. ותגידי לה עוד משהו. אם היא לא מודיעה לי עד מחר בבוקר שהיא חוזרת לסילבוס, אני לא מוציא לאור את הספר של אברם.

רעיה: מה הקשר של אברם לפרשה הזאת?

מאיר: היא הבת שלו.

רעיה: אתה יודע שאילו הוא היה חי, הוא היה תומך בה.

- מאיר: אברם היה אדם פרגמטי. הוא ידע בדיוק איפה צריך לעצור. הוא לא היה מעלה בדעתו לעשות את ההשוואות שהיא עושה.
- רעיה: הספר הזה חשוב גם לאוניברסיטה, מאיר. אתה בעצמך כתבת במבוא שהוא ביטוי לעוצמה המוסרית שלה.
- מאיר: הספר הזה תלוי עכשיו רק בה.
- רעיה: **(בכעס)** הוא תלוי כך. אתה נוקם בה כי היא הראתה לך שוויתרת על כל העקרונות המוסריים שלך, שהקרכת אותם למען העתיד הפוליטי שלך, שאתה חושש שיום אחד משהו יזכור שגיבית אותה.
- מאיר: גם את, רעיה? את לא מבינה מה עומד כאן על הפרק? אני לא חושש לעתיד שלי. הממשלה מחכה לשערורייה כזאת כדי להשתלט על האוניברסיטה דרך הוועד המנהל. זה לא יקרה כשאני רקטור. מחר בבוקר אני רוצה לראות את תוכנית השיעור שלה על השולחן שלי.

15. איילת וליאור בדירתם, צופים בריאיון טלוויזיוני של איתמר.

- איתמר: היא לא חזרה בה ולא התנצלה. היא יודעת שרוב הסטודנטים יגיעו לשיעור האחרון שלה, כי מי שלא יגיע, יגידו שאין לו חוט שדרה מוסרי. אבל לי כבר לא אכפת מה יגידו. גם לא אכפת לי מה היא תגיד. לקחתי את הקורס שלה כדי להבין דרך הספרות מה קרה לי במלחמה הזאת, כדי לכתוב עליה, כדי לסדר את הראש... והיא רוצה שאכתוב שאני פושע מלחמה... לכן היא מלמדת את פרימו לוי. למה אני צריך להרגיש אשם?! אני חירפתי את חיי גם בשבילה ובשביל הילדים שלה. היא צריכה לעזור לי להבין למה עשיתי את זה. למה אני מוכן לעשות את זה שוב גם במלחמה הבאה...

ליאור מכבה את הטלוויזיה.

- ליאור: הוא נראה די אומלל.
- איילת: לא ידעתי שהוא רוצה לכתוב על המלחמה.
- ליאור: אני יודע שלא רצית לפגוע בו, אבל הוא בכל זאת נפגע.
- איילת: קשה לי מאוד לראות אותו ככה.
- ליאור: אז אולי תתחשבי בו? מה יקרה אם בשיעור האחרון תלמדי סופר אחר שכתב על מלחמות? המינגווי, למשל...
- איילת: הוא לא שואל את השאלות שאנחנו צריכים לשאול עכשיו.
- ליאור: שאלת את השאלות האלה בשני שיעורים. העמדה שלך ברורה. בגלל השיעור האחרון הזה את עלולה לאבד את הסיכוי לקביעות.
- איילת: פתאום הקביעות שלי כל כך חשובה לך?
- ליאור: זה לא רק הקביעות, איילת. הקמפיין נגדך הולך ומתרחב. כבר יש שלטים ברחובות. עוד מעט יתחילו להפגין בכניסה לבית. עם רמקולים. הילדים ישמעו אותם. מה תגידי להם? אני מקווה שאף אחד לא יעקוב אחריהם לבית הספר.
- איילת: אז מה אתה מציע?

- ליאור: שתוותר. תראי איזה מחיר את משלמת. פתאום את המרצה הכי שנואה באוניברסיטה.
- איילת: אם אני אוותר, אני אשנא את עצמי כל החיים שלי.
- ליאור: את מאמינה שאת בכלל משפיעה על הסטודנטים האלה? שהשיעורים שלך משנים אצלם משהו?
- איילת: אני רוצה מאוד להאמין.
- ליאור: אם הייתי חושב שהשיעור הזה ישנה אצלם משהו, הייתי מוכן לשלם את המחיר. אבל...
- איילת: אתה משלם מחיר על מה שאני עושה?!
- ליאור: תתפלאי, אבל קצינים ביחידה שואלים אותי אם גם אני חושב שאנחנו מבצעים פשעי מלחמה. הם חושדים שאני מעביר לך נתונים על המטרות ועל ההרוגים.
- איילת: אז זה מה שמדאיג אותך? שחושדים בך?
- ליאור: אני דואג לך. אני רואה כמה קשה לך.
- איילת: אתה לא דואג לי. גם לא לילדים. אתה רוצה שאני אשתוק. אתה מפחד שאם אני אדבר על מה שקורה בעזה, אז ידברו גם על מה שהיחידה שלך עושה שם.
- ליאור: את שוב מאשימה אותי?
- איילת: אתה מתלונן על המטרות שאתם מעבירים לחיל האוויר, ואתה ממשיך לאשר את המטרות האלה.
- ליאור: אני מנסה כל הזמן לסנן אותן.
- איילת: אבל אתה נשאר ביחידה למרות שאתה לא מצליח.
- ליאור: לכן את מתעקשת לדבר על זה? בגלל שאני נשאר ביחידה? הרי אם אני אעזוב אותה, יגיע במקומי מישהו שיאשר מטרות כאלה בסיטונות.
- איילת: אני מתעקשת לדבר על זה בגלל שעד עכשיו שתקתי.
- ליאור: את שתקת כי גם את ידעת שאין ברירה.
- איילת: ולכן אני מוכרחה לדבר על זה עכשיו.
- ליאור: אז תגידי. תגידי כבר. אני רוצה לשמוע.
- איילת: במשך שנה וחצי הרגנו שם עשרות אלפים, ליאור. במטרות שאתה והיחידה שלך קבעתם. אתה ידעת מי נמצא במטרות האלה, ופחדת לפתוח את הפה. אתה לא חושב שיש לך מידה מסוימת של אחריות על זה?
- ליאור: סוף-סוף אמרת את זה. ידעתי שיום אחד הרגע הזה יגיע. חיכיתי לו.
- (שתיקה) אני חושב שאני אלך לישון בבסיס.
- איילת: כן. אמרתי את זה. עד עכשיו פחדתי. פחדתי שאם אני אגיד את זה, זה יהיה אמיתי. פחדתי, כי ראיתי שגם אתה מפחד. ולכן אתה עוצם את העיניים שלך כדי לא לראות. למרות שאתה קצין מודיעין שחייב לראות. אבל עכשיו אני כבר לא מפחדת יותר. למרות שאני בסך הכול מרצה לספרות. אבל אולי דווקא בגלל זה אני רואה.

ליאור יוצא. היא נשארת לבדה.

16. בוקר. רעיה נכנסת לדירתה של איילת.

- איילת: מה כל כך דחוף, אימא? אני צריכה לקחת את הילדים לבית הספר.
 רעיה: זה לא היום של ליאור?
 איילת: הוא נשאר הלילה בבסיס.
 רעיה: מה קרה?
 איילת: זה לא עניינך.
 רעיה: הבנתי. דיברתי אתמול עם מאיר.
 איילת: ביקשתי ממך לא להתערב.
 רעיה: הוא התקשר אליי בחצות.
 איילת: בשביל מה?
 רעיה: הוא ראה את הריאיון עם הסטודנט שלך. הוא חושב שיש עוד סטודנטים שנפגעו. אם תלמדי פרימו לוי, הוא יפנה לוועדת המינויים ויבקש לדחות את הקביעות שלך.
 איילת: תודיעי לו שהוא יכול להירגע. גם אני ראיתי את הריאיון עם הסטודנט. יכול להיות שלא הייתי מספיק רגישה למה שהוא עובר. אני לא רוצה לפגוע בו אחרי שהוא כבר נפגע כל כך.
 רעיה: אז מה תעשי בשיעור הבא?
 איילת: אני אלמד פרק מתוך "מלכוד 22" של ג'וזף הלר. גם הוא עוסק במלחמה ובציות למנגנון שלה. אבל הוא אמריקאי. הוא יהודי. אף אחד לא יחשוד שהוא מאשים אותנו במשהו.
 רעיה: מצוין. זאת בחירה טובה. אני מקווה שמאיר יירגע והפרשה תסתיים.
 איילת: גם אני. הסתכסכתי מספיק. רבתי עם ליאור. צרחתי על הילדים בלי שום סיבה. זה לא מגיע להם.
 רעיה: את צודקת לגמרי. עוד דבר קטן. מאיר מבקש שתשלחי לו היום את התוכנית שלך לשיעור הבא בכתב.
 איילת: סליחה?! הוא לא יכול לבקש ממני דבר כזה.
 רעיה: הוא רוצה להיות בטוח שאת לא מכינה לו הפתעה.
 איילת: זה לא בא בחשבון, אימא.
 רעיה: למה את מתעקשת? זה רק כמה שורות במייל.
 איילת: אני מלמדת באוניברסיטה עשר שנים. מעולם לא קרה שרקטור ביקש ממרצה את תוכן השיעור שלו מראש.
 רעיה: בסדר גמור. אני אכתוב לו שאת מלמדת "מלכוד 22".
 איילת: לא, אימא.
 רעיה: הוא בלחץ, איילת. הוא חושש שאת מסכנת את האוניברסיטה.
 איילת: הוא חושש שאני מסכנת את העתיד הפוליטי שלו.
 רעיה: אם לא תשתפי איתו פעולה, הוא לא יוציא לאור את הספר של אבא.
 איילת: זה מה שהוא אמר לך? אני לא מבינה. הוא רקטור של אוניברסיטה. לא ראש מאפיה. הוא לא יכול להשתמש בספר הזה כדי לסחוט אותי. אם הוא יתעקש, אני אזרוק את המבוא שלו ואציע את הספר להוצאה אחרת.
 רעיה: מה קורה לך, איילת? כבר ויתרת על פרימו לוי. על מה את מתעקשת עכשיו?
 איילת: אני מתעקשת על מעט החופש שעדיין נשאר לי.

רעיה: בשביל זה את מוכנה להרוס את החיים שלך במו ידיך? קחי קצת אחריות על עצמך ושלחי לו את המייל המחורבן הזה.

איילת: אני לוקחת את כל האחריות. הוא לא ינהל את השיעור שלי. אני כבר לא הילדה שבלעה כל ספר שהוא הביא לה. גם אם הוא קרא את הספרים האלה, הוא לא הבין מהם שום דבר. עשי לי טובה. הכיני לילדים סנדוויצ'ים וקחי אותם לבית הספר. ותזכירי לדריה לקחת את הכינור. יש לה שיעור אחרי בית הספר.

יוצאת.

17. משרד הרקטור באוניברסיטה. איילת ומאיר.

איילת: מה הקשר בין הספר של אבא שלי למחלוקת בינינו? אתה יודע שהוא עוסק רק בפשעי המלחמה ביוגוסלביה.

מאיר: את לא משאירה לי ברירה, איילת.

איילת: אתה היית קולגה של אבא. למדת אצלו. הערצת אותו. בהלוויה שלו הספדת אותו בדמעות. עכשיו אתה משתמש בו כדי לאיים עליי?

מאיר: אני לא מאיים עלייך. אבל אנחנו נמצאים בתקופה קשה יותר מכפי שנדמה לך.

איילת: אבא שלי התמוטט כי הוא הרגיש אשם שהוא שתק בזמן המלחמה. הוא אמר לך את זה כאן במשרד הזה, כשהבאתי אותו להיפרד ממך. ואתה בכל זאת משתיק אותי?

מאיר: אבא שלך שתק כי הוא הכיר במגבלות של מְרָצָה באוניברסיטה. רק כשהוא היה חולה מאוד הוא הרשה לעצמו לחרוג מהן.

איילת: ואני לא אסלח לו על זה לעולם.

מאיר: הוא לא זקוק לשום סליחה. הוא ידע שהדרך הנכונה להשפיע היא לכתוב את הספר שלו. זה באמת ספר חשוב מאוד, אבל אחרי השערורייה שחוללת כאן, אני לא אוכל להוציא אותו לאור, גם אם אני ארצה.

איילת: אתה לא רוצה?

מאיר: את לא רואה שיש כאן בעיה? הספר הזה עוסק אמנם ביוגוסלביה, אבל אחרי הנאום של אבא שלך הוא יתפרש מיד כאילו אנחנו מבצעים פשעי מלחמה בעזה. האוניברסיטה לא יכולה לנקוט עמדה כזאת.

איילת: ממתי האוניברסיטה לא יכולה לנקוט עמדה לגבי פשעי מלחמה?!

מאיר: האוניברסיטה נוקטת עמדה על ידי הקניית ערכים הומניסטיים...

איילת: אבל כשאנחנו מבצעים פשעי מלחמה, היא חייבת לנקוט עמדה פומבית. אחרת, השתיקה שלה מתפרשת כהשלמה.

מאיר: רוב הציבור חולק על כך שאנחנו מבצעים פשעי מלחמה.

איילת: נכון, וכשיש מחלוקת כזאת, אנחנו צריכים להשתתף בה. אתה הרקטור שלנו. אתה חייב לאפשר לנו את זה.

מאיר: אני חייב להגן על הזכות של כל חוקר לנקוט עמדה אישית בלי פחד. אבל אני גם חייב להבטיח שהאוניברסיטה לא תנקוט עמדה כמוסד. פרסום הספר של אבא שלך על ידי האוניברסיטה עכשיו מזמין לחצים מן המדינה

- ומן התורמים. כמה מהם כבר הודיעו שהם מעכבים תרומות. אנחנו עלולים לקרוס. זה לא יקרה במשמרת שלי.
- איילת: אבל אם האוניברסיטה מבטיחה לכל חוקר זכות לנקוט עמדה, למה אני לא יכולה ללמד פרימו לוי?
- מאיר: את יכולה ללמד אותו אחרי המלחמה, ולא כהטפה לסטודנטים. אף בסך הכול מרצה בחוג לספרות. אף לא סמכות מוסרית או פוליטית.
- איילת: אני גאה מאוד להיות מרצה בחוג לספרות. אם לא היית מכיר בכוח המוסרי של הספרות, לא היית מתעקש כל כך להשתיק אותי. אבל למרות מה שאתה חושב עליי, אני לא רוצה לגרום שערורייה. אני לא רוצה לסכן את האוניברסיטה, ואני ודאי לא מתכוונת לפגוע בסטודנטים. (שתיקה קצרה) אני מוכנה לקבל את ההצעה שלך.
- מאיר: איזו הצעה?
- איילת: ללמד את פרימו לוי אחרי המלחמה. אני מקווה שמה שכבר אמרתי עליו, ישכנע את הסטודנטים לחשוב קצת יותר על מה שקורה כאן. בשיעור הבא אני אלמד פרק מ"מלכוד 22".
- מאיר: בסדר גמור. "מלכוד 22" מקובל עליי. הוא אמנם ספר אנטי-מלחמתי, אבל הוא לא יעורר התנגדות כזאת. אנחנו נתחיל לעבוד על הספר של אבא שלך. נוציא אותו לאור ברגע שהרוחות יירגעו. בינתיים תגיש בקשה לשבתון. אני אאשר אותה. השימוע יסתיים. תיסעי לחו"ל. תלמד. תכתבי ספר. בעוד שנה תחזרי אלינו.
- איילת: השבתון שלי הוא רק בעוד שנתיים.
- מאיר: אני אקדים לך אותו.
- איילת: תקדים לי? למה? אתה כל כך רוצה לסלק אותי מהאוניברסיטה?
- מאיר: אני רוצה להגן עלייך.
- איילת: להגן עליי?! אתה משחד אותי כדי שאשתוק. כדי שלא תצטרך לאסור עליי ללמד מה שאני רוצה. כדי שלא יראו שאתה נכנע ללחצים של הממשלה.
- מאיר: אני מנסה גם להציל את האוניברסיטה הזאת.
- איילת: אתה לא מנסה להציל אותה. אתה רוצה נקודות בפוליטיקה. לכן אתה מוכן לדרוך על כל העקרונות שלך. לכן אתה לא מהסס לדרוך גם עליי.
- מאיר: אני לא מוכן לשמוע רמזים כאלה!
- איילת: אני לא רומזת. אני אומרת במפורש. אני לא עושה איתך שום עסקה ולא יוצאת לשום שבתון. אני אלמד פרימו לוי בשיעור הבא כשיעור רשות. מי שלא ירצה, לא יגיע. אם תפטר אותי, אני לא אשתוק. בכל אוניברסיטה טובה בעולם ישאלו למה. אתה תצטרך להתאמץ מאוד כדי להסביר את זה.

יוצאת.

18. ביתם של איילת וליאור. רעיה ואיילת צופות בריאיון של איילת בטלוויזיה.

איילת: האוניברסיטה הזאת יקרה לי. אבא שלי היה אחד מבכירי ההיסטוריונים שפעלו בה, וקשה לי מאוד להתעמת איתה. אבל אם אני חוזרת לכיתה ומלמדת כאילו לא קרה שום דבר, אני משלימה עם השתיקה של האוניברסיטה לנוכח המלחמה הזאת... והספרות הרי אמורה לחשוף את מנגנוני ההכחשה שלנו... אני יודעת שאני אשלם מחיר יקר על מה שאמרתי. אין לי קביעות. הרקטור יכול לפטר אותי. אבל גם אין לי ברירה. כל אזרח כאן חייב לדעת מה נעשה שם בשמו. הוא גם חייב להחליט אם הוא מוכן להשלים עם מה שנעשה בשמו. גם הסטודנטים. יכול להיות שכמה מהם הרגישו אשמים בגללי. אבל אני מרצה שלהם, ואני חייבת לתת להם כלים לחשוב, להבין, ולנקוט עמדה. אני קוראת לעמיתיי במדעי הרוח לא להפריד בין מה שאנחנו מלמדים לבין המלחמה שמתנהלת עכשיו.

איילת מכבה את הטלוויזיה.

רעיה: מאיר יערוף מחר את ראשך.
איילת: תודה.
רעיה: זה חוסר אחריות משווע. גם כלפי המשפחה שלך. אני לא מבינה את התשוקה הזאת להקריב את עצמך.
איילת: כבר הבנתי שאת לא מבינה אותי.
רעיה: הוא לא יוציא לאור את הספר של אבא.
איילת: אז מי שיבוא אחריו יוציא אותו. כבר מאוחר, אימא. ליאור בדרך. אני צריכה לדבר איתו.
רעיה: אני יכולה לדבר עם מאיר מחר. להסביר לו שאת עדיין באבל על מות אבא. שאת עדיין כועסת על השתיקה שלו. שהמחאה שלך נועדה להמשיך את מה שהוא התחיל בחודשים האחרונים...
איילת: (בחוסר סבלנות) נדמה לי שביקשתי ממך משהו.
רעיה: אני מנסה לעזור לך, איילת. תגידי לי איך. את יודעת שאני אעשה הכול בשבילך.
איילת: אני אשמח מאוד אם תבואי בבוקר לקחת את הילדים לבית הספר.
רעיה: את רוצה שאני אישאר כאן, כשאת מדברת עם ליאור?
איילת: לא.
רעיה: את בטוחה שאתם מסוגלים לנהוג באחריות, כמו בני אדם בוגרים?
איילת: (בכעס) לילה טוב, אימא.
רעיה: לילה טוב.

רעיה יוצאת. נכנס ליאור.

ליאור: חיכיתי בחוץ עד שאימא שלך תלך.
איילת: תיארתי לעצמי.
ליאור: ברור לך שמאיר לא יאהב את הדברים שאמרת בריאיון הזה.
איילת: כבר אמרתי אותם.

- ובכל זאת אני חושב שעדיין אפשר לצמצם נזקים. ליאור:
אתה מציע לי לברוח, ואני לא בטוחה שאני יכולה. איילת:
אני לא אכריח אותך. חשבתי הרבה על מה שאמרת לי אתמול. זה לא היה ליאור:
קל. אבל אני מודה. את צודקת. לא הייתי חייב להיות שותף לזוועות
שעשינו במלחמה הזאת. אני ודאי לא מוכן להמשיך בזה. בואי ניקח את
הילדים, ניסע לניו יורק וננסה להציל את מה שנשאר לנו.
מה ישתנה שם? איילת:
אני לא אהיה במילואים. קרן תהיה רחוקה. ליאור:
וחוץ מזה הכול יהיה בסדר? איילת:
שם יהיה קל יותר להתמודד עם מה שלא יהיה בסדר. **(היא לא עונה)** אני ליאור:
מציע שתתקשרי בבוקר אל מאיר. תגידי לו שאת חוזרת כך ממה שאמרת.
בשיעור הבא תלמדי "מלכוד 22", ובמקביל תגישי את הבקשה לשבתון.
בסוף החודש את מסיימת את הסמסטר. אני מסיים את המילואים. ניסע.
נרשום את הילדים לבתי ספר. נקנה דירה. אולי גם נחשוב על עוד ילד.
אני רואה שאתה לגמרי בצד שלו. איילת:
אני בצד שלנו. ליאור:
אני רוצה שתהיה פעם אחת גם בצד שלי. איילת:
אף פעם לא הייתי? ליאור:
אתה לא מנסה להבין למה אני לא יכולה לעזוב עכשיו. למה אני מתעקשת איילת:
להמשיך ללמד פרימו לוי. למה אני מצפה גם ממרצים אחרים לעשות
כמוני.
את לא מבינה שאם נישאר כאן, אני אמשיך לשרת ביחידה שלי? ליאור:
אתה לא חייב. איילת:
אם יזמנו אותי למילואים, אני לא אוכל להתחמק. אני מכיר את עצמי. ליאור:
ודאי שאתה יכול. איילת:
החברים הכי טובים שלי שם. הם יתקשרו אליי. אני לא אצליח לומר להם ליאור:
לא.
אני חייבת לסטודנטים שלי כמו שאתה חייב לחברים האלה. איילת:
את חייבת לי קצת יותר. ליאור:
אני לא שוכחת את זה לרגע. איילת:
זאת אומרת שאת נשארת כאן? **(היא לא עונה)** אני מבקש תשובה, איילת. ליאור:
את נשארת? **(היא לא עונה)** את בטח מבינה שאם את נשארת, את
מכריחה אותי לעזוב בלעדייך.
תחשוב על זה עוד רגע. בעוד עשרה ימים אתה מסיים את המילואים. לא
יזמנו אותך כל כך מהר. יש לנו עוד חודשיים-שלושה להחליט.
ואם בכל זאת יזמנו אותי? ליאור:
אז תעזוב ברגע שתקבל צו. איילת:
בלי הילדים? עד מתי? ליאור:
עד שהמלחמה תיגמר. איילת:
את יודעת שאני לא מסוגל לעזוב אותם. ליאור:
(בחשש) אתה רוצה לקחת אותם איתך? איילת:
אם לא תהיה לי ברירה. ליאור:

19. הדירה של נויה ואיתמר. איתמר נכנס.

נויה: אתה בסדר? איפה היית? התקשרתי אליך כמה פעמים.
 איתמר: הייתי בספרייה.
 נויה: רוצה לאכול משהו?
 איתמר: ראית את הריאיון של איילת?
 נויה: אם היא מתכוונת ללמד פרימו לוי בשיעור הבא, אז אנחנו נחסום את הכניסה שלה לכיתה.
 איתמר: עדיף להגיש נגדה תלונה לוועדת המשמעת של האוניברסיטה. לא?
 נויה: עד שהוועדה תתכנס, הקורס כבר יסתיים.
 איתמר: אבל אולי זה ירתיע מרצים אחרים.
 נויה: אני רואה שהיא שכנעה אותך.
 איתמר: בדבר אחד אולי היא בכל זאת צודקת. כל מי שחזי כאן צריך לדעת מה אנחנו עושים בעזה. לא?
 נויה: אז תיתן לה להיכנס לכיתה?
 איתמר: אני לא יודע. בגלל זה הלכתי לקרוא את הספר של פרימו לוי. רציתי להבין מה היא מצאה בו.
 נויה: חבל שלא שאלת אותי לפני זה.
 איתמר: בפסקה האחרונה הוא כותב: **(פותח את הספר ומצטט)** "אנשי ה-ס.ס לא היו מפלצות. הם היו אנשים רגילים מן השורה. החינוך שלהם שיבש אצלם את היכולת להבדיל בין טוב ורע..."
 נויה: מה אתה מנסה להגיד? שגם אצלנו לא מבדילים בין טוב ורע?
 איתמר: אני לא אומר שזה אותו הדבר, אבל...
 נויה: החיילים שלנו הם אנחנו, אנחנו והחברים שלנו.
 איתמר: כדאי לך לקרוא. **(נותן לה את הספר)**
 נויה: קראתי מזמן. יכול להיות שלא תמיד אנחנו מבדילים בין טוב ורע, אבל זה לא אומר שאנחנו בוחרים ברע בכוונה, כמו אנשי ה-ס.ס.
 איתמר: ראיתי בעזה כמה דברים שלא הצלחתי להסביר לעצמי.
 נויה: **(בזעם)** אני יודעת מה ראית, אבל אנחנו לא יכולים לפרש את הדברים האלה כמותה. ולכן היא לא תלמד אצלנו פרימו לוי עכשיו. ואם היא תנסה, אנחנו נעמוד יחד, ונחסום את הכניסה שלה לכיתה.
 איתמר: אני לא בטוח שאני יכול ל...
 נויה: ודאי שאתה יכול. אתה יודע בדיוק מה עשית שם. אתה יודע שאתה לא פושע, ואתה לא תיתן לה לשכנע אותך שאתה פושע. אותי היא לעולם לא תשכנע שאני פושע, למרות שהייתי שם ועשיתי עם כולם מה שכולם עשו. מה שהיו צריכים לעשות...

20. דירתה של קרן. הן לבושות חלקית אחרי שקיימו יחסי מין.

איילת: זה לא סתם איום, קרן. בחודש הבא הוא עובר לניו יורק.
 קרן: הוא בטח ידרוש שהילדים יהיו אצלו חצי הזמן.

- איילת: אני בטוחה שבית המשפט לא ייתן לו אותם. נרי הוא ילד עם צרכים מיוחדים. דריה לא מסוגלת להיפרד ממני ליום אחד.
- קרן: ותסתדרי בלעדיו?
- איילת: אני אפילו קצת שמחה שהוא נוסע. סוף-סוף הוא יצליח להתנתק מהיחידה שלו. מה שהיא עשתה במלחמה הזאת יצר בינינו זרות נוראה. אני כבר לא זוכרת מתי שכבנו. הוא לא מנסה אפילו להבין למה אני ממשיכה ללמד פרימו לוי.
- קרן: את באמת בטוחה כל כך שאת ממשיכה?
- איילת: את חושבת שאני צריכה להפסיק?
- קרן: אני לא יודעת. אני כמובן תומכת בעמדה העקרונית שלך, אבל אני גם חושבת על החוג. הרקטור הקפיא את כל המלגות שלנו לשנה הבאה.
- איילת: **(נדהמת)** לא יכול להיות. אני לא מאמינה.
- קרן: הוא מנסה להפעיל עליי לחץ. יש לנו חמש דוקטורנטיות צעירות, שהקריירה שלהן תלויה במלגות האלה.
- איילת: איזה בן זונה. הוא מעניש חמש דוקטורנטיות צעירות כדי ללחוץ עלייך?!
- קרן: הוא כמובן מכחיש את זה, אבל אנחנו יודעות את האמת.
- איילת: הוא פורש בשנה הבאה. מי שיבוא אחריו יחדש את המלגות האלה.
- קרן: ואם לא?
- איילת: מה בעצם את אומרת לי?
- קרן: אני אומרת שיש לי אחריות כלפיהן. גם לך יש.
- איילת: אז את מציעה שאני אפסיק ללמד פרימו לוי?
- קרן: אני רוצה שנבדוק עד כמה זה הכרחי. שנחשוב יחד על המחיר שהחוג צריך לשלם בשביל זה. הרי העמדה המוסרית שלך כבר ברורה לכל הסטודנטים.
- איילת: זה בדיוק מה שליאור אמר לי.
- קרן: אני רוצה בטובתך, איילת, אבל אני רוצה גם בטובת החוג. אני עדיין רוצה שבעוד שנה תחליפי אותי.
- איילת: עכשיו את מציעה לי שוחד? כמו מאיר?
- קרן: אני מנסה לעזור לך לקבל החלטה נכונה.
- איילת: אבל אם אני מוותרת, אני משלימה עם מה שקורה כאן עכשיו.
- קרן: חשבי קצת יותר רחוק. אם תמשיכי ללמד כאן, תוכלי להשפיע גם בשנים הבאות. אם הרקטור יפטר אותך, לא תשפיעי כאן יותר.
- איילת: איך אני אוכל להשפיע, אם לא אלמד מה שאני רוצה?
- קרן: אף תשפיעי, גם אם תלמדי את רוב מה שאת רוצה. **(מתקרבת אליה ומחבקת אותה)** אני אוהבת אותך, איילת. אני רוצה שנמשיך לעבוד יחד.
- איילת: אני מרגישה פתאום כל כך לבד. **(מתנתקת ומתחילה להתלבש)**
- קרן: את לא רואה שאני איתך?
- איילת: אני רואה שאת נוטשת אותי. דווקא כשאני צריכה אותך כל כך.
- קרן: חכי רגע. אני לא נוטשת אותך. להפך. אם תחליטי להמשיך ללמד פרימו לוי, אני אתן לך את כל הגיבוי. אני מבטיחה לך. אם יפטרו אותך אני אעזוב את האוניברסיטה.
- איילת: אני לא מאמינה לך. **(יוצאת)**

21. לילה. דירתם של ליאור ואיילת. ליאור נכנס, עדיין במדים. מתיישב. כעבור רגע נכנסת איילת שיצאה מן הפרוזדור.

איילת: הילדים כתבו לך מכתב לפני שהם הלכו לישון. (נותנת לו. הוא מניח אותו על השולחן) אתה לא רוצה לקרוא?

ליאור: איפה היית היום אחרי הצהריים?

איילת: באוניברסיטה.

ליאור: את בטוחה?

איילת: למה אתה שואל?

ליאור: כי ידעתי שלא תגידי לי את האמת. (מראה לה סרטון בטלפון) בשתיים ורבע אף נכנסת עם קרן לדירה שלה. אף יוצאת ממנה בארבע וחמישה. אני לא צריך סרטון כדי לדעת מה עשיתן שם.

איילת: אז לא שאלת כדי לדעת איפה הייתי. רצית לראות אותי משקרת. מי צילם את זה?

ליאור: מה זה משנה?

איילת: זה מה שלמדת לעשות ביחידה שלך?

ליאור: לא השארת לי ברירה.

איילת: אתה בכלל מסוגל לשאול את עצמך למה הלכתי אליה?

ליאור: (בלעג) כי דחפתי אותך בכוח לידיים שלה.

איילת: אתמול הודעת לי שהחלטת לעבור לניו יורק בלעדיי.

ליאור: עכשיו כבר ברור לגמרי למה את לא רוצה לעבור איתי.

איילת: הלכתי אליה כי אני כבר לא מסוגלת לדבר איתך.

ליאור: הלכתי אליה כדי שהיא תסדר לך את הקביעות באוניברסיטה.

איילת: נוח לך מאוד לחשוב ככה.

ליאור: אחרי ששכבת איתה, אני אחשוב עלייך מה שאני רוצה.

איילת: הלכתי אליה כי רציתי להיות איתה. כי קיוויתי שהיא תעזור לי להבין מה אני עושה עכשיו עם עצמי. עם האוניברסיטה. איתך.

ליאור: אף כבר החלטת מה את עושה איתי.

איילת: אתה החלטת. כשחזרתי היום הביתה, אמרתי לעצמי אולי אני טועה. אולי שפטתי אותך יותר מדי. אולי בכל זאת אני צריכה לעזוב הכול ולנסוע איתך. עכשיו אני יודעת שלא טעיתי. אנחנו כבר כל כך רחוקים עד שבמקום לדבר איתי, אתה שולח מישו לעקוב אחריי ולצלם אותי.

ליאור: אנחנו רחוקים, כי מאז שפרצה המלחמה את לא נותנת לי להתקרב אלייך.

איילת: כי בכל פעם שאני מנסה לספר לך כמה אני מרגישה אשמה במה שקורה כאן, אתה מתבצר בנאמנות שלך לחברים שלך...

ליאור: (בצעקה) אז הלכתי אליה כדי לשמוע ממנה שאת לא אשמה! את אשמה כמו כל מי שחי כאן. כמו כל מי שמצפה ממני לעשות בשבילו את העבודה המלוכלכת במלחמה הזאת. (היא שותקת) אני לא מסוגל יותר לסלוח לך. לא מסוגל יותר להאמין לך. גם אם תתנצלי. גם אם תתחרטי. גם אם תישבעי. אני מציע שתחפשי עורך דין.

איילת: בסדר גמור.

ליאור: אני הולך לישון ביחידה. מחר אני אבוא לקחת כמה חפצים. (פותח את המכתב של הילדים וקורא אותו) אני לא בטוח שנוכל לצאת לטיול בשבת.
איילת: מה תגיד להם?
ליאור: כשהם יגדלו, הם יבינו. (יוצא)

22. דצמבר 2025. דירתה של איילת בניו יורק. ערב.

איילת: אני מדברת עם הילדים כמעט כל יום. הם יודעים מה לומר לשופטת. כשהיא תשמע שהם רוצים לחיות איתי, היא תשנה את דעתה.
רעיה: היא צריכה להשתכנע שאת מסוגלת לגדל אותם לבד.
איילת: אני בטוחה שאת תדעי מה לומר לה.
רעיה: היא שומעת גם את ליאור.
איילת: ליאור חושב בעיקר על עצמו.
רעיה: כבר חצי שנה לא ראית אותם. השופטת חושבת שזה מעיד על בעיה מסוימת אצלך.
איילת: הסברתי לה למה אני לא יכולה לבוא לארץ. היא הבינה. הסברתי לה גם מי הוא ליאור. לאף ילד לא מגיע לגדול אצל אבא שהיה לו חלק במה שקרה שם במלחמה...
רעיה: את שומעת את עצמך?! אם תגידי דבר כזה לשופטת, היא תשתכנע שאת משתמשת בילדים כדי להעניש אותו...
איילת: זאת האמת, אימא. היחידה שלו תמיד קודמת לילדים. גם אם הוא יגור כאן, ברגע שתתחיל מלחמה, הוא יעלה על המטוס הראשון לארץ.
רעיה: הוא הבטיח שהוא לא יעשה יותר מילואים.
איילת: אני לא מאמינה לו.
רעיה: הוא גם מוכן שתחיי בארץ בנפרד עם בת זוג.
איילת: (בלעג) מה את אומרת? הוא מוכן? תודה רבה.
רעיה: הוא החליט לוותר על ניו יורק ולהישאר בארץ כי הוא השתכנע שזה לטובת הילדים. חשוב לו מאוד שתהיי קרובה אליהם.
איילת: אני רואה שכבר סגרתם הסכם מאחורי הגב שלי.
רעיה: את לא מבינה כמה הילדים כועסים עלייך? כשאת מתקשרת הם מסתתרים בחדרים שלהם. עוד כמה חודשים את תאבדי אותם לגמרי. זה מה שאת רוצה?
איילת: עוד כמה חודשים הם יהיו כאן.
רעיה: ועד אז אני אגדל אותם במקומך? אני לא בטוחה שאני מסוגלת. הרגליים שלי נפוחות. אני מתעייפת מהר. אני בקושי עולה מדרגות.
איילת: אז עזרי לי להביא אותם הנה עכשיו.
רעיה: איך תגדלי אותם, כשאת עסוקה כל כך בעצמך, בייאוש שלך, בדיכאון שלך? גם הספר שאת כותבת לא יציל אותך. הוא מחזיר אותך לימים הכי קשים שלך.

- איילת: סוף-סוף אמרת את זה. את באמת לא מאמינה שאני מסוגלת לגדל את הילדים לבד. למה? כי ליאור הגיש לשופטת חוות דעת על מצבי הנפשי? כי הוא אמר לה שאני חולה?
רעיה: את לא חולה.
איילת: אבל את מנסה לשכנע אותי שאני חולה.
רעיה: אני מנסה לעזור לך.
איילת: למה, אימא? מה עשיתי לך? הייתי בת כל כך נוראה? ביישתי אותך במה שעשיתי? ביישתי את אבא?
רעיה: לא ביישתי אותנו. להפך.
איילת: תגידי לי את האמת. מה את מספרת לילדים שלי עליי?

23. יוני 2025. שיעור באוניברסיטה. איילת מחזיקה בידה את הספר "השוקעים והניצולים" מאת פרימו לוי. ברקע נשמעים קולות הסטודנטים.

- תלמיד: לא אמרנו שאסור ללמד פרימו לוי. ביקשנו שבימים כאלה תנסי להתחשב בנו.
תלמידה: מי את שתאשימי אותנו בפשעי מלחמה?
תלמיד: מי את שתאשימי אותנו באדישות לפשעים כאלה?
תלמידה: אנחנו לא מוכנים להרגיש אשמים.
איילת: אני בכל זאת מציעה לכם להקשיב. אני מוכנה להתייחס לביקורת שלכם אחרי שתשמעו אותי. מי שלא רוצה להשתתף בדיון הזה, יכול לצאת.

איילת קוראת פסקה מתוך הספר. התלמידים מגיבים תוך כדי דבריה.

- איילת: הגרמנים תחת השלטון הנאצי דבקו באשליה שאי-ראייה היא אי-ידיעה, וכי אי-הידיעה תקטין את חלקם בפשע. אך האם אלה הטוענים שלא ידעו, לא דיברו מעולם עם עובדי הרכבות שהיו מופקדים על המשלוחים? עם העובדים בבתי החרושת שבהם עונו היהודים בעבודת פרך? עם השומרים במחנות שראו את ההשמדה בתאי הגזים?
תלמיד: אנחנו לא משמידים אף אחד בתאי גזים.
תלמידה: אנחנו לא מענים אף אחד בעבודת פרך.
איילת: רבים מן הגרמנים ידעו מעט, ומעטים ידעו הכול. רבים מאוד העמידו פנים שאינם יודעים. אבל רבים עוד יותר בחרו לעצום את העיניים, לאטום את האוזניים, ובמיוחד את הפה.
תלמיד: אנחנו לא מעמידים פנים שאנחנו לא יודעים.
איילת: בעלים לא סיפרו לרעיותיהם, והורים לבניהם. הסתרת האמת על המחנות היא מן ההאשמות הקולקטיביות החמורות ביותר המוטלות על הגרמנים.
תלמיד: אני סיפרתי מה שראיתי לכל מי שרצה לשמוע.
תלמידה: כל שבוע אני מפגינה נגד המלחמה. פעמיים נעצרתי.
תלמיד: אצלנו מי שרוצה, יכול לדעת. מי שרוצה, יכול לדבר.
תלמידה: כשאת משווה את החיילים שלנו לנאצים, אנחנו לא מסוגלים בכלל להקשיב לך.

איילת: אני לא משווה אתכם לנאצים. אני מלמדת את הספר הזה כדי שתשאלו את השאלה שפרימו לוי שואל: מה אנחנו בוחרים לא לדעת על מה שקורה סביבנו. (גרונה נחנק) ספרות טובה לא מתחנפת אלינו. היא נועדה לפקוח לנו את העיניים. לעשות אותנו יותר אמפתיים... יותר סולידריים. קצת פחות אכזריים. קצת פחות בטוחים שאנחנו צודקים...

היא משתתקת. גם הסטודנטים משתתקים. כעבור רגע היא מתאוששת.

איילת: בכך אנחנו מסיימים את הסמסטר. אתם מתבקשים להכין סיכום של הדיון על פרימו לוי, ולשלוח לי אותו בתוך שבועיים. תודה רבה.

איילת פונה לצאת. איתמר ממתיך לה ביציאה.

איתמר: אפשר לדבר איתך רגע? אני מתנצל. עד עכשיו באמת פחדתי לקרוא את הספר הזה. אתמול קראתי. אני חוזר בי מכל ההאשמות נגדך. סירבתי להודות בפשעי המלחמה של הצבא, כדי שלא אצטרך להודות במה שאני עשיתי. הייתי שם מאה ושבעים יום... אחרי כמה שבועות כבר יריתי בכל מה שזז... לפעמים סתם במישהו שיצא מהבית שלו לרחוב. פעם באישה שעלתה לגג לתלות כביסה... פעם גם בילדים שקוששו עצים להסקה... כן. מרוב פחד. מרוב כעס. מתוך אדישות. התמונות של הילדים האלה רודפות אותי כל לילה...

איילת: ירית בילדים? מישהו שאל אותך על זה?

איתמר: אף אחד.

איילת: הסטודנטים צריכים לשמוע אותך, איתמר. אני מציעה שנחזור לכיתה ו...

איתמר: עכשיו?

איילת: הם חייבים לדעת את זה.

איתמר: אני צריך עוד זמן. סיפרתי לך כי אני סומך עלייך. אבל אני לא רוצה לפגוע בחברים שלי שהיו איתי שם...

איילת: אני מבינה. אבל אם תשתוק, הסטודנטים ימשיכו לומר שהם לא יודעים.

אני אקבל את ההתנצלות שלך רק כשתספר את זה בכיתה. כולנו חייבים לשאול את עצמנו איפה היינו כשכל זה קרה...

איילת יוצאת. כעבור רגע נכנסת נויה שחיכתה לו במסדרון.

נויה: אתה משאיר אותי לבד מולה? אתה לא רואה שהיא מנצלת את הכוח שלה כדי לעשות לנו שטיפת מוח? על סמך מה? היא הציגה עובדות? עדויות?

מסקנות של איזו חקירה?

איתמר: אף אחד לא חקר כי אף אחד לא רוצה לדעת מה קורה שם.

נויה: גם זאת שמועה.

איתמר: שמועה? מישהו חקר אותך? מישהו חקר אותי?

נויה: אנחנו אשמים במשהו?

איתמר: אני יודע מה עשיתי.

נויה: אתה חושב שאתה אשם, כי היא שכנעה אותך.

איתמר: עד עכשיו אף שכנעת אותי לא לחשוב על מה שעשינו שם. לכן לא ניסיתי להבין גם מה אני עשיתי.
 נויה: ואחרי שקראת את פרימו לוי אתה מבין?
 איתמר: לפחות אני לא מעמיד פנים שאני לא יודע מה עשינו שם.

24. נויה מתראיינת בטלוויזיה. גרונה חנוק.

נויה: מאז שהיא התחילה ללמד פרימו לוי, אני בודקת מה היא עושה גם מחוץ לאוניברסיטה. לפני שבוע היא חתמה על עצומה נגד הרס אוניברסיטאות ובתי חולים בעזה. מישו אצלנו הרס בית חולים או אוניברסיטה מתוך רצון להרוס? ראיתי את זה במו עיניי. הם נהרסו כי ירו עלינו מתוכם. אתמול היא חתמה על עצומה למען ילדים בעזה, וטענה שהצבא מרעיב אותם. נכון. יש שם ילדים רעבים. ראיתי אותם. אני מרחמת עליהם בדיוק כמוה. אבל לא ראיתי שהצבא מרעיב אותם. להפך. ראיתי חמושים לוקחים את האוכל לפני שהוא מגיע אליהם. מה זה אומר? שאני רואה רק מה שנוח לי לראות? אני לא מצליחה להבין אותה. אם יש משהו שאני לא רואה, אז שתראה לי אותו. שתציג עובדות. ואם היא דורשת מסטודנטים להודות שאנחנו מבצעים שם פשעים, בלי שיש לה הוכחות, אז שתתפטר מיד. ואם היא לא תתפטר, אז שהאוניברסיטה תפטר אותה. ואם האוניברסיטה לא תעשה את זה, אז צריך לסגור אותה....

25. אולם באוניברסיטה. מאיר עומד ליד מיקרופון ופותח את טקס מצטייני הרקטור.

מאיר: קשה לומר הערב "ערב טוב". בדרך כלל זהו טקס שמח, שבו אנחנו חוגגים עם הסטודנטים המצטיינים את הישגיהם בשנת הלימודים שהסתיימה. אך השנה אנחנו שקועים באבל כבד על עשרים ואחד הסטודנטים שלנו שנפלו במלחמה, וליבנו עם משפחותיהם. עם זאת, הטקס הזה הוא גם הזדמנות לבחון את עצמנו וכיצד אנו מתמודדים עם האתגרים שהמלחמה הזאת מציבה. הוא הזדמנות לשאול שוב ושוב איך למרות האבל הכבד, אנחנו ממשיכים לחשוב, לחקור, ללמוד וללמד. איך למרות הרעש מחריש האוזניים הבוקע מן השיח הפוליטי, אנחנו מתעקשים שמחשבה חופשית היא מרכיב הכרחי לקיומנו, ששום חברה לא יכולה להתפתח בלעדיה. פאוניברסיטה מרכזית בארץ מוטלת עלינו אחריות מיוחדת לטפח את המחשבה החופשית, את המחקר החופשי וההוראה החופשית....

איילת הנסערת מתפרצת אל הבמה, אווזת במיקרופון ופונה לסטודנטים.

איילת: כל מילה שהרקטור אמר על מחשבה חופשית היא שקר. הוא לא מעודד מחשבה חופשית. הוא מעניש את מי שנאבק עליה. הבוקר הוא פיטר אותי כי לימדתי ספר של פרימו לוי שעוסק בפשעי המלחמה של הנאצים.
 מאיר: די, איילת. מספיק.

- איילת: הוא פיטר אותי כדי לשלול מן הסטודנטים את הזכות לשאול אם ייתכן שגם אנחנו מבצעים שם פשעי מלחמה.
- מאיר: אני מבקש שתפסיקי, איילת. זה לא המקום והזמן. אל תכריחי אותי להזעיק את הביטחון.
- איילת: זאת השאלה החשובה ביותר העומדת לפנינו בימים האלה. אי אפשר יותר להתעלם ממנה.
- מאיר: זאת באמת שאלה חשובה מאוד, אבל מִרְצָה איננו יכול לנצל את מעמדו כדי להאשים סטודנטים בשותפות לפשעים כאלה.
- איילת: גם זה שקר. לא האשמתי אף אחד. ניסיתי לקיים דיון פתוח. הוא מפחד שדיון כזה יעורר עליו את זעם הממשלה.
- מאיר: אני מציע שנדבר על זה במשרד שלי...
- איילת: הוא פיטר אותי כי העזתי לשאול אם ההרג של רבבות בני אדם במלחמה הזאת, רבים מהם נשים וילדים, הוא באמת הכרחי. האוניברסיטה צריכה להיות הראשונה שמציגה את השאלה הזאת.
- מאיר: בבקשה, איילת...
- איילת: הוא מדבר על חופש, ואוסר לנקוט עמדה מוסרית...
- מאיר: **(בכעס)** אני לא אוסר לנקוט עמדה מוסרית. להפך. אני מעודד דיון מוסרי. אבל אסור לך לנצל את סמכותך כדי לכפות את עמדתך על הסטודנטים. ולמרות שהזהרתי אותך, הצגת בשיעור השוואה בין החיילים שלנו לחיילים הנאצים. להשוואה כזאת אין מקום אצלנו.

קרן עולה לבמה ומנסה להרחיק את איילת מן המיקרופון.

- קרן: תירגעי, איילת. זאת לא הדרך לנהל את המאבק שלך...
- איילת: גם היא רוצה שנשתוק. היא נכנעת לאיומים שלו לפגוע בתקציב של החוג, ודורשת ממני לציית לו.
- קרן: את שורפת ככה את כל הגשרים.
- איילת: היא חושבת שהיא משתפת פעולה רק עם ההשתקה, אבל היא משתפת פעולה גם עם מה שההשתקה הזאת מסתירה...
- מאיר: אני מבקש לכבות את המיקרופון...
- קרן: אני לא משתפת פעולה עם אף אחד. אני בעדך. כבר ערערתי על הפיטורים שלך. אני רוצה שתמשיכי ללמד כאן.
- איילת: **(לסטודנטים)** וגם אתם. איזה מין בני אדם אתם? איך אתם ממשיכים ללמוד כרגיל כאילו לא קורה שם שום דבר?
- קרן: אני מוכנה לערוך מחר דיון פתוח בחוג. תגידי בו כל מה שאת רוצה. אף אחד לא ישתיק אותך.
- איילת: אתם אנשים בוגרים. נבונים. משכילים. אתם המצטיינים שבמצטיינים. אתם חייבים לעצמכם לנקוט עמדה.
- מאיר: כבו כבר את הרמקולים האלה... **(הרמקולים כבים)**
- איילת: **(בשארית הכוח שבקולה)** עכשיו שמעתם אותי. עכשיו כבר לא תוכלו להגיד ששתקתם כי לא ידעתם...

קרן מצליחה להוציא את איילת החוצה.

26. דירתם של איילת וליאור. לילה. איילת יושבת על הספה, מכונסת בתוך עצמה. ליאור נכנס.

ליאור: מצאתי דירה. לא רחוק מכאן.
 איילת: בסדר.
 ליאור: זאת דירה גדולה. מרוהטת לגמרי. יש בה שני חדרי ילדים. אני אגור בה עד שבית המשפט יחליט מה עם הילדים.
 איילת: בסדר גמור.
 ליאור: מצאת עורך דין?
 איילת: כן.
 ליאור: אני מקווה שזה ייקח רק שבוע-שבועיים. (שתיקה) ועד אז אני מבקש שהילדים יהיו אצלי.
 איילת: סליחה?!

ליאור: לא כדאי לך להתווכח.
 איילת: לך לא כדאי.
 ליאור: במצב שלך את לא מסוגלת לטפל בהם.
 איילת: אני מטפלת בהם מאז שהם נולדו.
 ליאור: את עוברת תקופה קשה. את בסערת נפש. אני מקווה שבתוך כמה ימים היא תחלוף.
 איילת: אני לא נותנת לך אותם.
 ליאור: אם תתעקשי אני אבקש מבית המשפט לשלוח אותך לפסיכיאטר.
 איילת: בשביל מה?
 ליאור: בשביל שיבדוק אותך.
 איילת: אני מרגישה מצוין. אני הרבה יותר שפויה ממך.
 ליאור: כל מי שהיה אתמול בטקס של הרקטור חושב שאת צריכה בדיקה.
 איילת: אתה צריך. אתה, שהיית שותף למה שקרה שם במלחמה.
 ליאור: אני לא מתכוון להתווכח על זה עכשיו.
 איילת: (באירוניה) ואני, שמוקד נגד מה שקרה, אני צריכה בדיקה.
 ליאור: אני רוצה שהילדים שלי יגדלו בבית נורמלי.
 איילת: אתה מציע להם בית נורמלי?!

ליאור: אני מציע להם בית שמחובר למציאות שאנחנו חיים בה. את בכלל לא מבינה באיזו מציאות פעלתי. את לא מבינה למה לא יכולתי להתחמק. את גם לא מבינה למה אני חייב לברוח מכאן עכשיו. במקום זה התפתית להצעות של ראשת החוג שלך שהבטיחה להגן עלייך, וברגע האמת זרקה אותך לכלבים...

איילת: (בכעס) לא התפתיתי לה. הלכתי להתנחם אצלה. אתה יודע בדיוק למה. ואני לא מתכוונת לתת לך את הילדים. אתה לא תתקרב אליהם, לא תדבר איתם, ולא תשפיע עליהם.
 ליאור: אני מציע לך להירגע.
 איילת: צא מכאן. צא. לך לדירה שמצאת. לפני שאני מזעיקה משטרה.
 ליאור: אני מבקש שלא תגררי את הילדים למלחמות שלך.
 איילת: צא החוצה! (שולפת את הטלפון שלה)

ליאור: תני לי את הטלפון.
איילת: אל תיגע בי.

הוא חוטף ממנה את הטלפון.

ליאור: די, איילת. הסתכלי בעצמך. תראי באיזו קלות את מאבדת שליטה. אני לא
אשאיר אותך הלילה לבד איתם.
איילת: אני לא מאבדת שליטה. אני נלחמת על הילדים שלי...
ליאור: **(אוחז בה)** בואי לחדר השינה. קחי כדור. תיכנסי למיטה. תתכסי. תבכי
כמה שאת צריכה. אני אשגיח עלייך עד שתירגעי.
איילת: עזוב אותי.
ליאור: אני לא אתן לך לעשות משהו שתצטערי עליו אחר כך.
איילת: אתה מכאיב לי!!
ליאור: את רוצה שאני אזמין אמבולנס? את רוצה שיאשפזו אותך?

היא נאבקת בו. הוא מחזיק בה בכוח, עד שהיא מפסיקה להיאבק.

איילת: בסדר. בסדר. אתה צודק. טעיתי. הייתי תמימה. חשבתי שמישהו כאן יהיה
מוכן לשמוע אותי. מוכן לחשוב על מה שאני אומרת. זאת הייתה אשליה.
אף אחד לא מוכן לשמוע. אף אחד. אין לי ברירה. אני מוותרת. אני אסע
איתך לניו יורק. אני אמצא עבודה. נגדל שם את הילדים. אני מוכנה גם
ללדת עוד ילד...
ליאור: עכשיו כבר קצת מאוחר. **(מוביל אותה לעבר חדר השינה)**

27. דצמבר 2025. דירתה של איילת בניו יורק.

רעיה: את לבד כאן, איילת. אין מי שיתמוך בך. אין מי שיעזור לך. בארץ תגורי
אצלי. לא תהיי לבד אפילו רגע. אני אעזור לך עם הילדים. עם ליאור...
תוך כמה שבועות תרגישי הרבה יותר טוב. תתחילי לעבוד. תיפגשי עם
סופרים. עם סטודנטים... נוציא לאור את הספר של אבא...
איילת: אני לא יכולה, אימא. לא יכולה לחיות במקום שבו שונאים אותי. שבו
רואים בי אויבת. אני אביא הנה את הילדים שלי. הם יגדלו כאן. ילמדו
כאן... לאט-לאט נלמד לחיות עם מה שקרה לנו שם... ובכל זאת אולי יהיה
לנו יותר קל... יותר קל מאשר שם... כך אני מקווה... **(פורצת בבכי)** אני
רוצה את הילדים שלי, אימא. אני רוצה את הילדים שלי...

רעיה מחבקת אותה. איילת ממשיכה לבכות. חשכה.

סוף